

**GÖÇLER VE KENTLER: DİLOVASI ÖRNEĞİNDE SANAYİLEŞME
VE KENTLEŞMENİN SOSYOLOJİK GÖRÜNÜMÜ****MIGRATION AND CITIES: THE SOCIOLOGICAL OUTLOOK OF
INDUSTRIALIZATION AND URBANISATION IN CASE OF
DİLOVASI***Suat KOLUKIRIK****Özet:**

Türkiye’deki iç göç sürecinin sorunlu alanlarından biri üzerine kurgulanan bu çalışma, Dilovası ilçesi örneğinde sanayileşmenin fiziki ve toplumsal yapıda meydana getirdiği sorunları analiz etme çabasıdır. Sosyolojik açıdan göç ve kentleşme, toplumsal değişimlerin doğal bir çıktısıdır. Ancak dikkati çekici nokta göçün kendisinin toplumsal dönüşümlere yol açma kabiliyeti taşımasıdır. Çalışma alanı bağlamında değerlendirildiğinde bugünkü Dilovası’nın kentsel yoksulluk ve alt sınıf mekânsallaşma koşullarını belirgin biçimde yaşadığı ve çevre sorunlarıyla sürekli gündemde kaldığı söylenebilir. Zira “Dilovası, kanser ovası” başlıklarının gazetelerde yer aldığı günleri biraz eskitmiş olmakla birlikte sanayi kaynaklı sorunların gündemdeki yerini koruma özelliğini devam ettirdiği görülmektedir. Bu perspektiften hareketle çalışma, sınırlı da olsa Dilovası örneği üzerinden son yıllarda Türkiye’de yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümü göç olgusu üzerinden ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarıyla irdelemektedir.

125

Anahtar Kelimeler: İç Göçler, Kentleşme, Sanayileşme, Çevre Kirliliği, Dilovası.

Abstract:

Based on one of the problematic fields of internal migration process in Turkey, this study tries to analyse the problems arose from industrialisation in the physical and social structure in the case of Dilovası district. Sociologically, migration and urbanisation are natural outcomes of social changes. However, it is quiet striking that migration itself actually possesses the ability to lead up to social transformations. Considered in the context of a field of study, Dilovası today can be said to be experiencing urban poverty and lower class localisation conditions significantly and remaining on the agenda with environmental problems. In spite of the fact that the newspaper headings about Dilovası as “cancer plain” are left far behind, it seems that the industry originated problems still remain to be on the agenda. From this perspective, taking into account the case of Dilovası despite the fact that it is limited, the study scrutinises the economical, political and cultural

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü - Isparta suatkolukirik@sdu.edu.tr

aspects of the social change and transformation in Turkey in the last decade with regard to migration phenomenon.

Key words: Internal Migrations, Urbanisation, Industrialisation, Environmental Pollution, Dilovası.

Giriş

Marmara bölgesinde kavşak bir ilçe olma niteliği taşıyan Dilovası, coğrafi konumu gereği stratejik özelliklere sahiptir. Kocaeli ve İstanbul arasında bir geçiş bölgesi olan Dilovası tarihsel olarak da bu konuma sahiptir. İlçenin ulaşılabilirlik özelliği kendisine yönelen göç grupları için çekicilik oluşturmuş ve kontrol edilemeyen bir boyuta evrilmiştir. Nitekim sınırlı kaynaklar ve artan nüfus oranları nedeniyle kentleri bir çıkış noktası gören grupların kendi çözümlerini geliştirmeye çalıştıkları sosyolojik gerçekliktir. Yoğun olarak Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz bölgelerinden 1980’li yıllardan itibaren hızlanan iç göç süreçleriyle birlikte ülkemizin farklı kentlerine ve metropollere yığılan geniş kitleler, beraberinde ciddi nüfus ve sosyal yapı değişimine yol açmışlardır. Yaşanılan hızlı göç süreçleri beraberinde kentlerdeki alt yapı eksikliklerinin, konut, ulaşım, eğitim, sağlık, istihdam sorunlarını daha da belirgin hâle getirmiştir. “Kent yoksulluğu” olarak da tanımlanan bu süreç (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 78) beraberinde kentlerin güvenlik sorunlarını önemli bir gündem maddesi hâline dönüştürmüştür.

Nüfusun kontrolü ve güvenliği yanında ortaya çıkan yeni kimlik taleplerinin görünürlüğü, ülke gündeminin temel belirleyicisi olmuştur. Dahası ulusal refah ve kalkınmaya duyulan ihtiyaç beraberinde sanayi alanlarının ve üretimin kontrolsüz gelişimine de neden olmakla birlikte yeterli sermaye birikiminin olmaması, eğitim, üretici işgücü ve müteşebbis eksiklikleri, gerek duyulan yatırımların yapılmasını geciktirmiştir. Bugünkü hâliyle Dilovası, geniş bir bütün içerisinde sosyal adacıklardan oluşmuş bir mekân görüntüsündedir.

Genel anlamda savunmasız grupların kentteki önemli dayanağı, akraba, aşiret ve hemşehrilik bağları olarak şekillenmiştir. Ancak söz konusu bağlar; içinde kimi zaman dayanışma, kimi zaman da patronaj ilişkileri ve ataerkil örgütlenmeleri barındırmaktadır. Kendi içine kapalı yapıların ortak toplumsal politikalar üretmede başarılı olmadıkları ve ortaya çıkan sorunlarla baş edemedikleri bilinmektedir. Nitekim göç kimlikleri siyasal, kültürel, dinsel ve etnik, bağlamlara göre şekillenen ve ortaya çıkan kimliklerdir. Diğer bir ifadeyle kimlik sorunu, yalnızca kültürel mirasla ilgili olmayıp, aksine siyaset ve toplumsal değişimlerle yakından bağlantılı olan bir konudur. Dilovası mahallelerindeki fiziki yerleşim ve sosyal ilişkilerdeki

etnik, kırsal ve kentsel köken ile dini mensubiyete göre farklılaşmış tabakalaşma biçimleri, göç kimliklerinin yeni kurgulanmış biçimlerini en iyi resmeden örneklerdir. Bu tabakalar çoğunlukla kendi aralarında kapalı toplumlar oluşturabilmekte (Erkan ve Bağlı, 2005: 107) ve bu yapılara karşı kültürlerarasılık projelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'deki iç göç süreçleri bağlamında değerlendirildiğinde; göç politikalarının olmayışı; eğitim, istihdam, yaş, cinsiyet, kimlik gibi değişkenlerin anlamlandırılmasında zorluklar üretmekte ve kentsel gerilimlere kaynaklık edebilmektedir. Bunun dışında kent mekânlarında ortaya çıkan marjinal gruplar, dezavantajlılar, hemşehrilik ya da kent aşiretlerinin yeni mekanizmalar karşısındaki koşullanmaları yalnızca bugünle değil, düne ilişkin olarak da anlamlandırılabilir. Göç edenin bedeni yanında taşıdığı kültürel öğeleri, tarihi, mirası ve göç sürecindeki melezlik kazanma durumları konunun karmaşık yanını gösteren önemli kıstaslar olarak belirlemektedir.

Çalışma alanı olarak Dilovası örneğinden hareket edildiğinde göçle birlikte taşınan kültürel öğeler, yeni değerler karşısındaki kimi zaman değişen ve kimi zaman da değiştiren bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Zira bireyin mekânda yer değiştirmesi hem üretici hem de tüketici rolleri açısından sosyal sistemi etkilemektedir. (Tekeli ve Erder, 1978: 17). Bu bağlamda Dilovası'na yeni bir kültürü taşıyanlar, aynı zamanda yeni bir kültürle ilişki kuranlardır. Sosyal sistemle bütünleşme fırsatını elde edenler kültürel değişimi temsil etmekle kalmayıp mekânsal değişim süreci içerisine de girmişlerdir. Ancak çoğunluğu oluşturan savunmasız gruplar, kendilerine uzanacak bir yardım eli beklemektedir. Kentlerin güvensizlik ve belirsizlik ortamı bireyleri yaklaşılabılır, ulaşılabilir ve dokunulabilir gruplar içerisine itmektedir (Bilgin, 2007: 23). Dilovası sakinlerinin kendi deyimleriyle vahşi kapitalizmin yaşandığı bir yer olan Dilovası'nda, var olmak ile yok olmak arasında şekillenen ilişkilerin yeniden kurgulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle çevre kirliliği ve fiziki kirliliğin ötesinde, göç kimliklerinin ataerki kurallar altındaki sessiz yaşamlarını anlamlandırmak önemli bir sorgu alanı olarak dikkat çekmektedir.

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Metodolojisi

Bu çalışma temelde sanayileşmenin toplumsal ve fiziki yapı üzerinde meydana getirdiği değişimleri ve karşılıklı ilişkilerini insan ve mekân değişkenleri bağlamında irdelemeyi amaçlamaktadır. 1960'lı yıllardan sonra hızlı bir sanayileşme sürecine giren Dilovası, Türkiye ve dünya ölçeğinde önemli bir sanayi üretim merkezi haline gelmiş ve beraberinde çevre kirliliği ve kentleşme sorunlarıyla anılır olmuştur. Genel bir yaklaşımla çalışma; Dilovası'ndaki sanayi kuruluşlarının çevre ve toplumsal yapıda meydana getirdiği değişiklikleri tespit etmenin yanında sanayici ve Dilovası halkı arasındaki tartışmalı alanlardan hareketle sorunu tartışabilmektir. Çalışmanın

amaç ve sınırlılıkları doğrultusunda Dilovası Kaymakamlığı, Belediye Başkanlığı, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve Organize Sanayi Müdürlüğü ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Muhtarlıklar, hemşehri dernekleri, vakıflar ve siyasi partilerin yanında, sağlık ocağı, cami, taziyeevi ve esnaflarla kamusal alanda görüşmeler gerçekleştirilmiş ve ev ziyaretlerinde bulunulmuştur. Çalışma 2011 Ocak-Şubat tarihinde Tavşancıl, Turgut Özal, Fatih, Diliskelesi, Yeni Mahalle, Organgazi, Mimarsinan, Cumhuriyet, Yeni Yıldız, Yahya Kaptan ve Kayapınar mahallelerinde yapılan gözlem ve derinlemesine mülakatlara dayanmaktadır.

Çalışmanın sorgu alanları çerçevesinde mahallelerde yapılan görüşmeler söylem analizi ve yorumsamacı bir yaklaşımla görünen metinlerin arkasındaki ifadeleri, duyguları, akli, taktikleri ve pratikleri anlamlandırabilmeye dayalı olarak irdelenmiş ve elde edilen veriler “kategorik bağlamsal çözümleme tekniğine” uygun olarak sınıflandırılmıştır. Söylem analizi gerçekte bir dil organizasyonu ve söylemler içerisinde yer alan ideolojik kurgulamaların irdelenmesidir. Dilin nasıl kullanıldığı, ilerletildiği, farklı sosyal ilişkilerin dilsel temeldeki kurgusu ve hedefi söylem çalışmalarının esasını oluşturmaktadır (Kvale vd., 2009: 226). Kritik söylem analizi çalışmaları özelde sosyal yapı ve söylem arasındaki karmaşık ilişkiler üzerine odaklanmış bulunmaktadır (van Dijk 2008: 4). Bu çerçevede öncelikli olarak görüşme kayıtları, yazılı birer metin haline dönüştürülmüş ve sınıflaması yapılmıştır (Lieblich-Tuval ve Zilber, 1998:112-114). Metin içinde geçen; ifade, söylem, atasözü, slogan ve deyimler aracılığıyla değerlendirilmeler yapılmış ve analizler tamamlanmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

1. Göç: Yokluk Kötülüktür “*Tünebun Kotibune*”

*“Bizi buraya getiren fabrikalardı,
geçim derdi için geldik.”*

Sosyolojik açıdan göç sürecine ilişkin olarak ortaya konan itici faktörler göç edilen bölgenin ekonomik, siyasal ve kültürel talep ve ihtiyacına cevap verememesi karşılığında göç edilen yerin çekicilik taşıdığı anlamına karşılık gelmektedir. Bir anlamda görece gelişmemiş ya da az kalkınmış bölgelerden, kalkınmış bölgelere göç yaşanması kaçınılmaz bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Zira göçmenleri hareket ettiren saik ekonomik çıkarları, sosyal ilişkileri ve kültürel benzerliklere dayanan ortaklıklarıdır: “*Ağrı'nın kışı, işsizliği getirdi bizi buraya. 7 ay kar altında memleketimiz. Tarlamız var ancak verimli değil, sulama yok. Ağrı'da 5 ay kar var. Akraba, akrabayı Dilovası'na çekti. Sahip çıkacak biri lazım. Ağrı'dan Dilovası'na yardım, gıda gelir. 1975'lerde işçi arayan çoktu bu civarlarda, ondan memlekettten koştuk geldik. Şimdi iş yok ama hala gelenler var.”*

1987 yılında belde belediyesine dönüşen Dilovası, siyasi beklentiler ve oy kaygıları nedeniyle Doğu ve Karadeniz bölgelerinden yoğun göç almış ve ilçe haline dönüşmeye başlamıştır. Kamu imkânları kullanılarak yeni gelen göçmenlere konut yapımı için hazine arazileri gösterilmiş, kum, çimento ve diğer inşaat malzemeleri yardımı ile birlikte Dilovası'na göç hareketliliği ivme kazandırmıştır: “1978 yılında Çerkeşli Köyü'nün bir mahallesine geldim, köylüm vasıtasıyla. O zamanlar Dilovası'nda sadece Marshall, İzocam ve Lever-İş fabrikaları vardı. DYO fabrikası sonra açıldı, 1983'te açıldı. 1981'de Diler Demir fabrikası açıldı. Assan Alüminyum fabrikası vardı.”

Küresel kapitalizm, modernleşme ve kentleşme süreçlerinden etkilenen kırsal nüfus geniş kitleleri “gurbet” ve “sıla” kavramlarıyla tanıştırmış kent alanlarını inşa eden özneler olarak bu yapıların karmaşık ve dinamik bir içerik kazanmasına yardımcı olmuşlardır. Öte yandan kendi kaderini tayin eden insanlar olarak göçmenler, çoğu zaman pasif bireyler olarak yönlendirilmenin ve yardım merkezlerinin öznesini oluşturmuşlardır. Kültürel anlamda farklı olanların göçü beraberinde “kendilerini eşit ve eşit vatandaş görmeyenlerin” ilişkilerinde yeni bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur. Sosyal sistemle entegre olan, “mülkiyet sahibi” olma şansını yakalamış göçmenler çok kültürlü aidiyet bağları kurabilirken kuramayanlar, sistemle bütünleşememeleri nedeniyle ortaya çıkan sorunları, etnisite, din ve siyasal örgütlenmeler üzerinden dile getirmeye çalışmakta ve mevcut durumlarının yol açtığı travmaları en aza indirme gayreti içinde bulunmaktadır. Günümüz Türkiye'sinin kent yapılarında ortaya çıkan, protest duruş ve marjinal kimlik tartışmalarının bu boyutuyla değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. Konut Sorununa Çözüm: Kaçak Yapılaşma ve İşgal

*“Tapusu olmayan yere ev yapılmaz, haramdır
ama devlet arazisine yapılır, çünkü devlet benim.”*

Türkiye’de yaşanan iç göç süreçleri içerisinde göç edenlerin kendi konut sorunlarını yine kendi girişimleriyle çözen “gecekondu” ya da “kaçak yapılaşma” uygulamaları anlaşılması gereken bir sorun alanıdır (Erder, 1996: 11). Türkiye’de ilk gecekondu affının çıktığı 1948 yılından bu yana daha modern alanlar üretme çabası ne yazık ki kendini meşrulaştıramamıştır. Dilovası bağlamında değerlendirildiğinde halkın kendi konut sorununu gecekondu ve apartmankondu tipi yapılar içerisinde çözmeye çalıştığı görülmektedir: “Herkes arsa alıyordu, bizde aldık. Allah demediler, kul hakkı demediler arsaları işgal ettiler. 10 nüfuslu aileler için TOKİ uygun değil. Doğulular müstakil eve almış. Eskiden belediye başkanı oyunu bana ver, çimento, tuğla veririm diyordu. Tapu verilir nasıl olsa anlayışı devam ediyor. Son aylarda kaçak yapılaşma arttı.”

İşgal ve kaçak yapılaşma Dilovası bağlamında; yarı mafya tarzı güç ilişkileri ve siyasi destekle kendisini ortaya koymuş görünmektedir. Bu süreç, ülkemizin farklı bölgelerindeki yapılaşma haritasında da görülebilir (TMMOB, 2004: 100). Dilovası'ndaki yapılaşma, yasal alanın dışına çıkmakla kalmamış, beraberinde devlet kurumları içerisine yerleşerek yapılaşmayı sürekli kılmış ve kılmaya devam etmektedir. Nitekim bazı dönemlerde göçle gelen gruplara gecekondu yapıları karşılığında belli siyasi mekanizmalara ve ideolojilere sadakat beslemeleri ve oy vermeleri istenmiştir: *“1974'te Dilovası bağlık, bahçelikti. Üzüm bağları, meyve ağaçları vardı burada. Dilovası'nın şimdi % 80'ini tapusuz. Çardaktepe Cami'nin tapusu yok. 1987'de yıkım oldu, evleri kaçak diye yıktılar, ormanla birlikte yıktılar. Bir dönem gecekonduculara yıkım kararı çıktı. Adapazarı'ndan gelen Orman Müdürlüğü yıktırması. Mimarşinan, Orhangazi, Cumhuriyet mahallelerinin geneli tapulu. Yıldız Mahallesi'nde hazine arazisi var ama az. Tapulu yerin emlağı olur. Belediye bize emlak servisinden kâğıt getir diyor, biz nasıl kâğıt götürelim, sonra bir çözüm buldular galiba.”*

Gecekondu başlangıçta planın veya girişimin olmadığı durumlarda ve hızlı göç karşısında bir çözüm olarak görülmüştür. Ancak dikkat çekici nokta konut ve arsa pazarını kontrol eden organize yapıların varlığıdır. Geçmiş bağlamında değerlendirdiğimizde gecekondu ve kaçak yapılaşmalar popülist yerel ve hükümet politikalarının bir uzantısı olarak da değerlendirilebilir. Nitekim son 50 yılda gecekondu yapılaşması, Türk mesken stokunun en hızlı gelişen kısmını oluşturmuş ve bazı sosyologlar tarafından kır-kent yapılanması ve tampon mekanizma (Kıray, 1967: 42) kavramı altında tanımlanmıştır.

“Plan, proje yok. Park, oyun alanı, kent meydanı yok. Kömür ocaklarının kalkması lazım. Bu caminin önünden geçen yolu görüyorsunuz, burası ilçenin ana caddesi! Hiç kazaya benziyor mu, sokak gibi burası Zamanında çok susuzluk çektik. Belediye binası yıkık, dökük. Hâlihazırda belediye ile kaymakamlık aynı binayı kullanıyor. Mekân sıkıntısı kaliteyi etkiliyor Turgut Özal Mahallesi'nin aşağısına yol yapıldı, yüksek duvarlar örülmüş, toprak kaymasını önlemek için. Dilovası ilçesi kurulurken OSB sınırı mahalleden geçti. Yıldız Mahallesi ikiye bölündü. İlçe olmamızın hiçbir katkısı olmadı. İlçenin doğru düzgün girişi yok. İlçe olunca, Gebze'ye bakıyorduk, Gebze gibi oluruz diyorduk, ama hiçbir şey değişmedi” Ulaşım açısından iyi oldu ilçe olmamız. Büyükşehir, otobüs seferleri koydu. Şu caddeden binen bir vatandaş, Kocaeli Tıp Fakültesi'nde inebiliyor.” Yalnızca Dilovası sakinleri değil, sanayi alanları da işgal edilmiş durumda. Dilovası'ndaki arazilerin % 80'i tapusuz. (Belediye İmar Müdürüne göre % 50'si). Devlet beni kiracı gösteriyor. 5 yıllık “ecri misil” alıyor. 500 m2 yer için ödediğimiz, 5 yıllık bedel 1800 lira. Parayı ödemezseniz de bir şey olmaz dediler ama yine de ödedik.”

Dilovası bugün itibariyle alt yapı çalışmalarını tamamlama noktasında son aşamalara gelmiş görünmektedir. İçme suyu ve kanalizasyon yapısı da tamamlanmak üzere ve bölgede doğalgaz konutlarda kullanılmaya başlanmıştır. Ancak temel sorun orman arazileri ve 2/B arazileri üzerine yapılmış bulunan konutların varlığı ve pek çok konutun tapusunun olmamasıdır.

Belediye, bina sorunu nedeniyle kendisi için önemli olan birimleri aktif olarak kullanamamakta ve mevcut mekân sıkıntısı verilen hizmetin kalitesini de etkilemektedir. Mevcut belediye binasının üzerine bir kat ekleme yapılarak şimdilik sorun çözülmeye çalışılmaktadır. Buna karşın ilçenin hükümet konağı, hastane, kent meydanı, spor salonu, okul ve park ihtiyacının olduğu aşikârdır. Dilovası'nda mermerciler borsasının kurulmasına karşı ciddi bir direnç yaşanmaktadır. Zira Dilovası'nın tek genişleme alanı olarak Tavşancıl Mahallesi'ne yakın bir bölgenin Mermerciler Borsası'na verilmesi ilçenin genişlemesi önünde engel olarak görülmektedir. Dilovası'ndaki konutların ruhsat ve tapu sorunu kamu hizmetlerinin ulaştırılmasını etkilemekle kalmayıp okul, hastane ve sağlık kurumu gibi yeni hizmet binalarının üretilmesini de etkilemektedir. Bir anlamda devlet kamuya ait arazi üzerindeki işgali önleyememekte ve kamusal hizmetleri asgari düzeyde de olsa sağlayamamaktadır. Dilovası'ndaki yerleşimlerin yasal bir statüye kavuşması için uzman komisyon öncülüğünde kamulaştırma ve kentsel dönüşüm uygulanması kaçınılmaz görünmektedir.

3. Sosyal İlişkiler ve Kültürel Yapı

“Dilovası'nın ailesi mısır ekmeği gibi dağılmaz.”

Dilovası'na yapılan göç beraberinde sosyal ilişkilerin, sosyal davranış kalıplarının taşınmasını sağlamıştır. Kente uyum sağlamada karşılaşılan güçlükler yanında akrabalık ve hemşehrilik gibi kırdan taşınan ilişkiler bireyin söz konusu ilişkiler ağı içine kapanarak ayrı bir alt kültür oluşturmaya yol açmış görünmektedir. “Göç gruplarında sıklıkla rastlanılan bu durumun nedenlerinden biri yeni sürecin ortaya çıkarabileceği olumsuzlukları en aza indirmektir” (Gelekçi ve Köse, 2009: 230). “*Aile bağları güçlü, büyük ne derse oy oraya gider. Dilovası'nın ailesi mısır ekmeği gibi dağılmaz. Yanlış yapmadığın sürece sorun olmaz. Ataerkil toplumda hata yapan iyi karşılanmaz. Kayapınarı Mahallesi'nde Karanlı ve Ağrılı vatandaşlarımız çoğunlukta. Aileler birbirleriyle akraba. Küçük Ağrı'nın köyü burası. Gelin kayınpederinin yanında konuşmaz. Yine de nikahsız yaşayanlar, nüfusa kaydolmamışlar var.*”

Dilovası'ndaki sosyal ilişkilerde yaş hiyerarşisi önemli bir belirleyendir. Büyükler konuşurken küçükler çoğunlukla dinlemektedir. Kadınlar bağlamında değerlendirdiğimizde en yakın ilişkiler anneler ve kızları arasında yaşanmaktadır. Kadınlar açısından erkek çocuk otorite

sağlamanın bir göstergedir ve kadınlar soyun devamının oğullarına bağlı olduğunun bilincindedirler (Akpınar, 2007: 342). “Her evde en az 5 çocuk var. Dedeye, Nineye bakılır. Her evin 2 yaşlısı vardır. Ortalama aile büyüklüğü 10’dur. Evde kedi bakmıyoruz. Annemin getirdiğinin yarısını getirmeli kadın, değilse ekmek yok. Bu kadar insan nasıl iş bulsun. Düğün salonlarının önüne gidin, çocuk dolu, hepsi her gün bahşiş peşinde. 38 yaşında 8 çocuk sahibi olan Kürt kökenli aileler var. Nüfus artış hızı durmuş görünüyor. Genç evliler de çocuk sayısı 4. Aileler ataerkil. Mahalleli birbirinin akrabası.”

Dilovası’nda kadının sembolik olarak toplumsal cinsiyeti babasına ve kocasına bağlıdır. Ataerkil olan aile yapılarında doğal olarak aile erkeğe aittir. Her erkek bir aile edinmekte ve kadınlar içinde doğduğu veya bulunduğu ailenin yalnızca parçası olmaktadır. Gelinlerin evlendikten sonra birkaç yıl kayınvalidesiyle oturması olağan bir durumdur. Bunun dışında köyden gelen yakın aile bireyleri Dilovası’nda aynı evi paylaşmakta ve evin giderlerine ortak olmaktadır: “Muhafazakâr yapı kırılmadı henüz ama son 5 yıldır bir farklılaşma yaşanıyor. Akraba bağları zayıflıyor. Her ailede okuryazar var artık. Kültürel yapıyla bağlantılı olarak kızların okullaşma oranı düşük. Kız evde oturur, eşine hizmet eder anlayışı hâkim. Nitelikli insan söylemi buranın siyasetinde geçerli değil. İşsizlik büyük sorun. Dilovası’nın en kullanışlı alanları kahvehaneler. İnsanlar kendi kabuklarında, zaman harcıyorlar.”

Evlilik tercihinde köyden gelen kızların daha iyi olduğu düşüncesi yaygın bir durumdur. Doğulu göçmen çocuklar evliliklerini çoğunlukla köylerinden ve akrabalarından biriyle yapmakta ve bu durum toplumsal entegrasyonu engellemektedir. Evlendikten sonra dış dünya ile bağı koparan kadın, çoğunlukla edilgen, geleneklerine bağlı, evde eşini bekleyen bir kişi olarak konumlanmaktadır. Bazı çalışmalarda da bulgularına göre, kadınlar için en büyük sosyalleşme alanları düğünler, kültürel etkinlikler ve sokak aralarındaki karşılaşmalarıdır (Kaya, 2009: 132). Bu yapıya karşın kadınların yoksullukla mücadele yanında, erkek ve ataerkil egemenlikten kurtulma amacıyla çalışmayı istedikleri ve sosyal baskıdan kurtulmaya çalıştıkları bilindik bir durumdur. Nitekim Antalya kent merkezindeki toplum merkezlerinin kadınlara yönelik etkinlikleri ve memnuniyet oranları dikkate alınabilir bir projelendirme olarak değerlendirilebilir (Güçlü, 2007:130).

4. Kentin Aşiretleri ve Hemşehrilik Bağları

“Ağrı’dan gelen kültürünü de getirdi.”

Herkesin birbirini tanıdığına ilişkin bilgi gerçekte sosyal ortamın nasıl oluştuğunun göstergesidir. Mahallede geçirilen zamanın çokluğu yanında sakinler arasındaki aşiret ve akrabalık ilişkileri sosyal yapının nasıl

oluşturğunun açıklanmasında bir ölçüt olarak kullanılabilir (Sarı, 2009: 349). Bu ilişkilere bakıldığında aynı bölgeye ait olma hissi ile güven besleme tutumu, beraberinde dayanışma ağının oluşumuna zemin hazırlamakta ve zaman içerisinde bu ilişkilerin daha da kökleşmesini sağlamaktadır: *“Dilovası göçle kurulan bir kent. Birinci kuşak gelenlerin eğitim düzeyi düşük. Kapalı bir toplum burası. Burada feodal yapı, aşiret bağları kuvvetli. Aile büyüklerinin otoritesi eğitim oranı yükseldikçe zayıflıyor. Ağrı’dan gelen kültürünü de getirdi. Ağrılı değilim, Karaköseliyim (Ağrı’nın eski ismi). Buradaki aileler kalabalık ve göç ailesi, yaşam alanlarında lüksü bilmeyen insanlar. Orhangazi, Turgut Özal ve Kayapınarı aynı kökenden gelen insanların mahallesi. Burada sosyal doku yavaş değişiyor. Burada kızlar pantolon giymez, başları açık gezmezdi. Şimdi yavaş yavaş bunlar oluyor. Yeşil alanlar, sosyal alanlar yok. Kahvehaneler var, dernekler var. Turgut Özal’ın her köşesinde bir cami var.*

Tablo 1. Dilovasındaki Aşiretler ve Tahmini Nüfus

Sıra No	Aşiret Adı	Tahmini Nüfus
1	Başimi Aşireti	3000
2	Nezoi Aşireti	2000
3	Hemdiki Aşireti	2000
4	Moti Aşireti	2000
5	Buriki Aşireti	400
6	Sıpkı Aşireti	200
7	Pileki Aşireti	1000
8	Memani Aşireti	1000
9	Hallesini Aşireti	500
10	Gerturi Aşireti	500
11	Zıpkeri Aşireti	500
12	Beriki Aşireti	350

Dilovası hâlihazırda geleneksel bağlarla örülmüş sosyal bir yapının temsilcisidir. Aşiretler arası ilişkilerin anlamlandırılması gerçekte otorite ve güç ilişkilerinin de anlaşılmasının ön koşuludur. Nitekim Başimi aşireti üyeleri her fırsatta nüfus oranlarını konuşmalarında destekleyici bir unsur olarak kullanabilmektedir. Aşiretlerin kendi varlıklarını temsil ettikleri en belirgin alan düğünler ve cenazelerdir. Çarşı merkezinde yer alan “taziyeevi” cenaze merasimlerinin gerçekleştirildiği bir mekân olmasının ötesinde, cenazenin ait olduğu aile ve aşiret için kendilerini ifade ettikleri ve boy

gösterdikleri bir alandır. *“Dua alıyoruz. 7-8 bin liralık yemek dağıtılır. İlk gün 500 kişi gelir. Bir hafta sürer taziye”*. Benzer bir yaklaşım ölümün 52. günü sonrasında verilen yemek ikramında görülmektedir. Sokak aralarına kurulan kapalı bir çadır içerisinde et, pilav, helva ve ayran’dan oluşan ikrama tüm akrabalar, aşiret üyeleri katılmakta ve yemeğe harcanan giderlere maddi katkıda bulunmaktadır.

Törenselleşmiş etkinliklerin anlamı ve işlevi gerçekte sosyal yapının arkeolojisinin analizidir. Nitekim göçmen gruplarında geleneksel kutlamalar gerçekte yeniden inşa edilen tarihi ve kültürel miras üzerine dayandırılan özgül bir kimliği ifade etmektedir. Beraberinde bir kültürel pratiğin gelecek kuşaklara aktarılma amacı taşımaktadır. Öte yandan göçmen gruplarının ortaya koydukları kültürel etkinlikler bir boyutuyla eklemleme ve ait olma girişimleri ve toplumsal mekânı sembolik olarak sahiplenme biçimi olarak kurgulanmaktadır.

5. Eğitim Seviyesi ve Algısı

“İlçedeki işsizliğin ve yoksulluğun en büyük sebebi göç eden birinci neslin, eğitimsiz oluşu.”

Eğitim ve öğretim süreci kültürel entegrasyon sürecinin vazgeçilmez unsuru olarak kabul edilmektedir. Günümüzde eğitim bireysel ve toplumsal boyuttaki çıktıları yanında dikey sosyal hareketliliği sağlayıcı bir faktör olarak önemini korumaktadır. Beraberinde mesleki eğitim, iş yaşamına girişte hala geçerli bir ölçüt olma durumunu devam ettirmekte, vasıflı olmak istihdamın temel koşulu olmaktadır. Dahası bireylere kazandırılan nitelikli eğitim, dünya rekabet şartlarında ülkeler için belirleyici bir özellik olarak yer almaktadır.

“Göçle birlikte her şey değişti. Öncelik para kazanmaktı, eğitim değil. İlçedeki işsizliğin ve yoksulluğun en büyük sebebi göç eden birinci neslin, eğitimsiz oluşu, okuma-yazma dahi bilmemesidir. Nitelikli eleman yok, Dilovası’nda. Meslek lisesi yok, çok programlı lise var, içerdiği programlar gerçekçi değil.”

Eğitim sürecinde karşılaşılan aksaklıklar yalnızca farklı kültürel grupların kendi alışkanlıklarıyla bağlantılı değildir. Eğitim ve okulun üstlendiği işlevlerin tam olarak yerine getirilememesinde yaşanan aksaklıklar incelenmesi gereken bir alandır. Dilovası’ndaki aileler eğitim ve sosyal sistemle bütünleşme noktasında isteksiz kalanlar, kararsız kalanlar ve değişme taraftarları olarak üç gruba ayrılabilirler.

Çıraklık eğitim merkezi yok, Gebze’de var. İlçenin 70 derslik ihtiyacı var. Ücret, dışarıda oturma, kadrosuzluk, bina sorunu var. Yıldız İlköğretimde birleştirilmiş sınıflar var. Taşınmalı eğitim ya da sınıfın birisini taşımak için halkın karar vermesini bekliyoruz. 2008’de 3500 olan

okuryazar olmayan oranımızı 2000 kişiye düşürdük. Çalışmalarımız devam ediyor. 517 kişi 2008' de, 726 kişi 2009' da okuryazar belgesi aldı. Kadınlar utangaç. Ev ziyaretleri aracılığıyla okuryazar olmayanları okula davet ediyoruz. Bütün okullarda okuryazarlık eğitimi veriyoruz. Çayırova ve Darıca' da okuryazar olmayan daha çok.

Dilovası'nda anaokulu sorunu var. 2011'de tamamlanmış olacak. Öğretmenler dışarıda oturuyor. Kadrolu öğretmen ihtiyacı var. 246'sı kadrolu, 64 sözleşmeli öğretmenle hizmet veriliyor. 2 yıllık üniversite mezunu olan 58 ücretli öğretmen çalışıyor. Dil ovasında doğu kökenli aileler çoğunlukta. Toplam 11 bin civarında öğrenci ilk ve orta öğretime devam ediyor. Öğretmenler Dilovası'nda oturabilmeli. Ders ücretleri çekici hale getirilmeli. Bazı okulların bilgisayar laboratuvarları internet kafe olarak mahalleliye hizmet veriyor. Halk Eğitim destekli bu program yoğun hale gelmeli. Bir dersane ve sürücü kursu var. Bölgedeki sanayi işletmelerinin ve halkın okullaşmaya yeterli desteği verdiğini söylemek mümkün değil. Nüfusa nitelik ve meslek kazandırılması önem arz etmektedir. Okur-yazar olmayan kadın çok.

Dilovası'na gelen göç gruplarının bir kısmı eğitim imkânlarını kullanarak bölgeden ayrılmayı istemektedirler. Özellikle düzenli bir gelire sahip olan ve ticari kazanç sahibi görüşülenlerin Dilovası'nı yalnızca bir çalışma mekânı olarak belirledikleri görülmektedir. Gebze'nin sağlamış olduğu yaşam zenginliğinin yol açtığı çekicilik yanında Dilovası'nın eleştirilen olumsuz yönleri bu tercihi belirleyen kriterdir.

Göç sürecinde karşılaşılan temel sorunlardan birisi ikinci kuşak göçmen aile çocuklarının eğitime devam etmek yerine vasıfsız olarak çalışma yaşamına katılmayı tercih edebilmeleridir. Eğitim konusunda aşağıda yer alan tespitler ve değerlendirilmesi gereken noktalar şunlardır:

•Göçle gelen çocukların kültürel entegrasyonu içinde bulunduğu toplumun eğitim olanaklarıyla yakından bağlantılıdır.

•Göçle gelen çocuklar eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamakta ve anne-babalar çocuklarına eğitim konusunda örnek rol modellemesi sağlayamamaktadır.

•Göçle gelen çocuklar beraberinde yaşama dezavantajlı başlamaktadırlar. Özellikle dilsel ve kültürel engeller nedeniyle içinde yaşadıkları büyük toplumun olanaklarıyla yakın ilişki kuramamaktadırlar.

•Erken yaşta çalışma yaşamı içerisine katılan çocukların parayla tanışmaları eğitim sürecinden uzaklaşmalarını pekiştirebilmektedir.

•İstihdam konusunda sorun yaşayan ailelerin çocukları eğitim sürecini göz ardı edebilmektedir.

•Kız çocuklar bazen aileleri, bazen de sosyal ortamları nedeniyle okumamaya özendirilmektedir.

•Kadınların evde kapalı kaldığı ve sosyal ve kurumsal ilişki kuramadığı durumlarda çocukların eğitim sorunu daha belirgin hale gelmektedir.

Dilovası'nda çocukların kültürel topluluklar içerisinde sosyalleşmesi onların hakim sosyal ortamdan tecrit edilmesi durumunu ortaya çıkarabilmekte ve çocukların geleceğe bakış açılarını etkilemektedir. Eğitim çağındaki çocukların sınırlı bir sosyal ortam içerisinde bulunmaları onların ilerdeki iş /meslek yaşamlarında sorunlar yaşamalarına yol açabilmektir. Buna karşın sosyal sistemle entegre olan göçmen çocukları Dilovası dışına çıkmakta ve farklı bir kültürel çevrenin üyesi olmayı tercih etmektedir. Fakat temel sorun işsizlik hali yaşayan ve görece alt tabakada bulunan aile çocuklarının sınırlı sosyalleşme imkânlarının varlığı ve yönlendirilmeye açık olan konumlarıdır. Bu gerçekte göçün taşıdığı özellikler nedeniyle dinamik olan alanın melezliği ve belirsizliğidir.

Kadın ve çocuklar arasında görülen eğitim seviyesi düşüklüğü gençler arasında oldukça yaygın görülmektedir. Özellikle gençler eğitim sürecinden erken ayrılmakta ve çalışma yaşamına katılmayı tercih etmektedirler. Söz konusu gençlerin asgari ücretin altında Gebze'de 'merdiven altı' tabir edilen işletmelerde kot taşıma işçiliğinde çalışmaları ise ayrı bir bakış açısını gerekli kılmaktadır. Bunun dışında ilçenin eğitim kalitesinin yüksek olduğunu söylemek oldukça zor görünmektedir. Alanda yapılan mülakatlarda 6. sınıf öğrencilerinin çarpım tablosuna ilişkin bilgi eksiklikleri üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

6. Çalışma İlişkileri ve Aidiyet

"Onların dünyası başka, bizim dünyamız başka."

Görüşülenlerce ifade edilen en büyük sorun Organize Sanayi Bölgesindeki (DOSB) fabrikaların Dilovası'nda oturanları istihdam etmediğine ilişkin olarak ortaya konan eleştirilerdir. Sanayicinin halkı istemediği, elde edilen zenginliğin paylaşılmadığı ve halkın başka bir yerde ikamet ettirileceğine ilişkin ifadeler görüşülenlerce sıklıkla dile getirilmektedir: *"Sanayici Dilovalıyı kabul etmiyor. Ayrımcılık var Dilovalıya karşı. Dilovası, Türkiye'nin ticari ve ekonomik kalbinin attığı bir yer. Buna karşın işsizlikle bağlantılı yoksulluk durumu ilçenin kaderi haline gelmiş. Dilovalı sanayici ayrımcılık yapıyor. Kurumsal politika olarak Dilovalılar işe alınmıyor."*

Görüşülenlerin bir kısmının sosyo-ekonomik düzeylerini mevcut sanayinin elde ettiği kar ve katma değerle ilişkilendirdiği görülmektedir. Bir anlamda görüşülenler sanayi ve çevre kirliliğine ilişkin eleştirilerini maddi çıkarlar üzerinden kurgulamaktadır: *"Fabrikalar en büyük sorun. Pisliğini"*

çekiyoruz, rantını yemiyoruz. İşe almıyorlar. İşsizlik var. İnşaat işlerinde, amelelikte çalışıyoruz. 3 yıl önce KO-MEK geldi (komek.org). Fabrikalar müteahhit kullanıyor. Müteahhit dışarıdan işçi getiriyor. Fabrikalar taşeronlaşıyor. Otobanı, denizyolu, demiryolu, havayolu olan bir organize sanayi bölgesi burası. Sanayici, bu halkın buradan gitmesini istiyor.”

“Dilovası’ndan işçi çalıştırıyoruz. Nitelikli işçi yok. Kalifiye sorunu var. Niteliğe bakmak lazım. Bir elektrik teknisyeni ihtiyacımı bölgeden karşılayamadım. Sahiller işgal altında söylemi yanlış. 1 m2 yer için hazineye 22.5 tl kira bedeli ödüyoruz. Devletin kiracısıyız. Dış ticaretin % 6.7’ si Dilovası’ndan. Yılda 2-2.5 milyar dolar ihracat yapılıyor.” Sanayicinin Dilovası’ndan işçi çalıştırılmadığına ilişkin savunusu haklılık payı taşımaktadır. Nitekim OSB içindeki fabrikaların iş ilanları incelendiğinde Dilovası’nda ikamet ediyor olmak aranan bir niteliktir. Sanayiciye göre Dilovalılar özellikle nakliye, temizlik ve inşaat işlerinde istihdam imkânı bulabilmektedir. Alandan elde edilen veriler çerçevesinde Ağrılılar en fazla istihdam imkânı bulan grubu oluşturmaktadır ve bu durum Dilovası’ndaki Ağrılı nüfusla paralellik göstermektedir. Bunun dışında istihdam konusundaki temel eksikliğin kalifiye personel sorunu olduğu aşikârdır. Diğer bir problem ise nüfusun, fabrika kültürüne ve sürekli çalışma alışkanlığına olan yabancılığıdır. Ayrıca işsiz olduğunu belirten bazı vatandaşların verilen asgari ücreti beğenmediği bilinen bir gerçekliktir.

OSB’nin kuruluşu ve işleyişine ilişkin olarak ortaya konan görüşler diğer bir eleştiri alanıdır. *“Buranın çocukları şimdi iktidar”* söylemi aracılığıyla Dilovası’nın sahip olduğu tüm alt ve üst yapı kullanılarak sanayiciye karşı denge sağlamaya çalışıldığı görülmektedir: *“Dilovası OSB 2002 yılında devşirme olarak resmileşti. Bu tarihe kadar sanayici Dilovası ile iyi geçiniyordu. OSB’ye dönüştükten sonra belediye ile ilişkileri sınırlıydı. Belediyenin OSB’yi denetleme yetkisi yok, OSB’nin içinden geçen dere ile ilgilenilemiyor, OSB yönetimi biz ilgileniriz diyor, mevzuata göre sorumlu onlar ancak ilgilenmiyorlar.”*

Sosyal bilim literatüründe kullanılan ‘kurbanı suçlamak’ (blaming the victim, Ryan, 1971: 3) üzerinden ilerletilen savunmalar sanayici ve halkın zihniyet dünyasını anlamada anahtar kabul edilebilir. Nitekim “ilk biz geldik” ifadesi içerisinde yapılan mekân savunusu karşıtlık üretmede kullanılabilir yumuşak bir alandır. Bu manada sanayici ve Dilovası sakinleri arasındaki iletişim dilinin çözüm amaçlı kullanılmadığı söylenebilir: *Halkın söylediklerini dikkate almıyoruz. Taraflı ve eksik konuşuyorlar. Sanayici Dilovası’na geldiğinde 1969’da burada tek bir ev yoktu. En yakın yerleşim yeri Çerkeşli köyü idi. Köyün uzaklığı 12 km’dir. Dilovası tapu kayıtlarında Çerkeşli köyü aşağı mahalle diye geçmektedir. Dilovası 1987 yılında belde olmuştur. 1970’li yıllardan sonra hazine ve ormanlık bölgelere gecekondular yapılmaya başlandı.”*

Uzun bir süre Türkiye gündemini oluşturan Dilovası ve çevre kirliliği sorunu, çözüm bekleyen bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Zira görüşülenlerin ifadelerinde yer alan gece fabrika bacalarından kirli gazların salındığına ilişkin ifadeler, bazı günler bölgede somut bir biçimde görülen siyah dumanlar ile somutlaştırılmaya çalışılmaktadır. Buna karşın sanayicinin savunusu dikkat çekicidir: *“Dilovası mevcut tesisler, fabrikalar varken sanayi bölgesi ilan edilmiş ve ıslah edilmiş bir bölgedir. 2007 yılında hava kirliliği sorunu büyük ölçüde bitmiştir. 24 saat ölçüm yapan cihazlar var. Arıtma tesisi var. Ulaşım ve enerji sorunu çözüldü. Bölgede en sorunlu iki bölge Fatih ve Yıldız Mahallesi. Fatih Mahallesi orman arazisi işgalcisi, 2/B işgalcisi. Fatih Mahallesi’ne bir şey yapma şansı yok. Yıldız mahallesinde birkaç aile ile anlaşıp ev yıkımı yaptık. Yıldız mahallesini sanayi bölgesinin içine alacağız. Kentsel dönüşüm Yıldız Mahallesi için uygun. Yıldız Mahallesi sanayi bölgesinin içinde kalıyor. Vatandaşın suçu yok, devlet yaptırmasaydı evleri, suçlu devlet”* Farklı bir bakış açısıyla sanayicinin kendinden kaynaklı olarak değerlendirebileceği sorunlar var iken, OSB bölgesi içinde ya da yakınındaki mahallelerin yasal konumlarını sorgulamasıdır.

Sahiller işgal altında eleştirisini yapanların yasal izinler karşısında söyleyebilecekleri fazla bir şey bulunmamaktadır. Ancak yasal izinlerin nasıl kullanıldığı ve çevreye ilişkin ne tür getirilerinin olduğu tartışma konusu yapılabilir. Özellikle çevre kirliliği kaynaklı gösterilen kanser vakalarının yalnızca fabrika kaynaklı olamayacağına ilişkin olarak sanayicinin ortaya koyduğu savunu dikkat çekicidir. *“Kanser ölümleri abartıldı. Pazarda satılan ürünler daha sağlıklı”. “Medya, Dilovası haberlerini çarpıttıyor”* söylemleri sanayicinin sorun karşısındaki duruşlarını yansıtan ifadeler olarak değerlendirilebilir.

7. Küçük İşletmeler ve Çocuk İşçiler

“9-10 yaşındaki çocuklar çorap işçisi.”

Dilovası’nda yaşanan sanayici ve istihdam gerginliğinin ötesinde var olan farklı bir gerçek kendisini küçük işletmeler ve çocuk işçiler üzerinden göstermektedir. Zira sınırlı da olsa fabrikalarda oluşmuş olan etnik çalışma grupları ve bunların iş yapma durumları kan bağı, hemşerilik ve toplumsal dayanışmaya dayalı iş olanakları sunmaktadır. Farklı bir tanımla etnik işletmeler, istihdam sorunları karşısında “milliyetçi” söylemleri ön plana çıkararak ya da karşı milliyetçi söylemleri olumsuzlayarak kendisini meşrulaştıran rasyonel bir çalışma biçimi olarak belirlemektedir.

Dilovası’ndaki fabrika dışı ticari eylemler ve esnaf yapılanması, ekonomik güçlerini kendi kimlik ve kültürlerine dönük örgütlenmeler, dernekleşmeler ve birlikteliklerde kullanarak mevcut durumlarını sağlamlaştırmaktadır. Kâr amacı için değil, hizmet amacı için yapıldığı

söylenen günlük ticari eylemlerin gerçekte ait olduğu kültürel grubun üzerinden zenginlik elde etme veya politik statü kazanma amacı taşıdığı söylenebilir. Nitekim seçim dönemlerinde esnafın politik tercihi ilçede oldukça belirleyici olmaktadır.

Dilovası'ndaki yasal olmayan küçük atölyeler sorunu ayrı bir görünüm ve tartışma konusudur. Kayıt dışı üretim ve istihdamın yanında kız ya da erkek küçük yaştaki çocukların çorap atölyelerinde çalıştırıldığı bilinmektedir. Farklı çalışmalarda da görüldüğü üzere çocukların bir kısmı eğitim sürecini yarıda bırakıp iş yaşamı içerisine itilmektedir (Kaya, 2009: 124). Özellikle Turgut Özal ve Orhangazi mahallelerinde yapılan bu tip üretimler üzerinde durulması gereken bir alandır. Görüşülenlerin atölyeler ve çocuk işçiliği konusunda sessiz kalmayı tercih etmeleri ve fazla konuşma yanlısı olmamaları yaşananlar üzerinde sağlanan ittifakı gösterici bir nitelik taşımaktadır. Hiçbir tabelanın olmadığı, depo görüntüsündeki atölyeler sessiz üretim merkezleridir. Dahası çocuklar evin gelirini sağlayan aktif gelir getirici işçiler olarak çalışırken, çocuğun çalışması aileler tarafından zorunluluk olarak görülmektedir. Kamusal alana çalıştırılmaya gönderilen çocukların karşı karşıya kalacağı tehlikeler ilerleyen süreçte önemli sosyal problemlere kaynaklık edebilecek niteliktedir.

8. Kayıp Kent ve Kültürel Miras

“Mimar Sinan geçmişin hatırası.”

139

Görüşülenlerin farklı eleştirileri yanında Dilovası'nın bir sanayi kenti olduğunu kabullenmeleri rasyonel bir tutum içerisinde olduklarını göstermektedir. Fakat bu kabulün ardından yapılan çevre tahribatı ve kültürel mirasa ilişkin eleştiriler sanayiye karşı yapılan bir savunuyu alanıdır: *“Burası sanayi kenti kabullenmek lazım. Kimyevi depo kenti burası. İlçe Nuh Çimento, IMES ve Dilovası olarak çevrelenmiş. Bazı sanayi kuruluşları tarihi iskele üzerine kurulu. Hanibal'in mezarına ulaşma çabası var. Bu bölgede kayıp iskele var. Donanma kayıtlarında var bu bilgi. Devlet alacağı paraya, vergiye bakıyor.”*

Görüşülenlerin çoğunlukla ifade ettikleri Adatepe'nin tarihi bölge olma durumu arkeolojik çalışma yapılması gereken bir alandır. Buna karşın Adatepe bölgesinin sınırlarının sanayi kuruluşlarıyla çevrelenmiş olması konu hakkında detaylı araştırma yapmaya imkân vermemektedir: *“Adatepe'de mağara vardı. Biz 57 metre derine yürüdük. Karanlık olduğu için ilerlemedik. Kabartma var tavanlarında. Yılport'un altından çıkıyor, Dilderesi'nin altından geçiyor Bazı kuruluşlar denizi dolduruyor. Adatepe'de Anibal'ın mezarının olduğu düşünülüyor. Anibalın mezarı Adatepe ve Diliskelesi arasında. Arkeologlar çalıştı. Çerkeşli köyüne kadar tarihi bölge. Fabrikalar haddehanedeki sıcak suyu denize veriyor, denizi dolduruyor. Adatepe'de mağara var. Sanayici burada yerleşim yeri*

istemiyor. Çerkeşli'den çıkıyor mağaranın ucu. Mimar Sinan geçmişin hatırası.”

Görüşülenlerden bazılarının Dilovası'ndaki sanayici ve liman işletmesine olan tutumları somutlanması gereken noktalar olmakla birlikte incelemeye değer hususlar olarak kayıt altına alınabilir. Sanayiciye yöneltilen eleştirilerden birisi de sahte ÇED raporları ve tapu kayıtlarındaki usulsüzlüklerdir. Görüşülenlere göre sanayiciler bürokrasideki bazı memurlar ile çıkar ilişkisine girmekte ve kendi istekleri doğrultusunda karar çıkartmaktadırlar: *“İmar sorunu var, 2/B arazisine, orman arazisine evler yapılmış. Fatih mahallesi 2004 yılında meclis gündemine geldi. Dilovası sanayi bölgesine yeni fabrikalar kurulması kararı alınmıştı. Yeni tanklar ekleniyor, haddehaneler açılıyor. Fatih mahallesinin bir kısmı OSB içerisinde gösteriliyor. Tapu kayıtlarında oynamalar var. Sahte ÇED raporları var. ÇED raporlarında muhtarlığın mührü yok. Sanayici, belediye, bürokratlar arasında dayanışma var bölge tapusu üzerinde. Sanayici orman arazilerini talan ediyor.”*

Görüşülenlerin limanların güvenliğine ve deniz kirliliğine ilişkin ifadeleri de dikkate değerdir: *“Kim, neyi kontrol ediyor? Hafriyat işlerini dışarı ihale ediyorlar. Fabrikalar her gün kamyonla toprak döküyor denize. Liman büyütüyorlar. Taş ocaklarından toprak çekiyorlar. Sanayici cevizin, balığın hesabını versin.”* ifadeleri sanayici ve halk arasındaki sorun alanlarını belirginleştirmektedir. Gerçekte halkın sanayici karşısında kendini ancak bölgenin tarihi mirasa sahip bir bölge olduğunu savunarak korumaya çalıştığı söylenebilir. Zira DİKOP olarak bilinen Dilovası'nı Koruma Platformunun ana savunma alanlarından birini bölgenin bir tarih kenti olması tezi oluşturmaktadır.

9. Tampon Bir Mekanizma Olarak Dini Gruplar

“Gül Cami'nde sohbetler yapılıyor.”

Geleneksel kültürün her boyutuyla yaşandığı Dilovası'nda dini gruplar, kente tutunum sağlamada ve yaşanan sorunların giderilmesinde önemli görev yüklenmiş görünmektedirler. İlçenin sosyal donatı imkânlarının yokluğu camileri ibadet edilen yerlerin ötesine taşımış, namaz vakitleri dışında sohbet edilen, çay içilen ve dinlenen mekânlar haline dönüştürmüştür. Ancak temel sorun mahalle camilerinin de kendi içlerinde grupların camisi olarak tanımlanması ve bilinmesidir. Şafi yada Sünni imamın varlığı cemaatinin hangi camiye tercih edeceğinin de anahtarı olabilmektedir.

“Resmi Kuran Kursları var. Süleymancılar var. Tebliğ Cemaati gelir arası sıra, gezicidir. O da aşırı bir şey değil. Cemaat baskısı yok, Dilovası'nda. Menzilciler ve Süleymancılar ağırlıkta. Cübbeli Ahmet Hoca Cemaati, Arifhan Dergisi grubu var. Seyda Muhammet Konyevi'yi takip

edenler var. Çağrı Derneği, Nur Cemaati var. Çarşamba günleri Gül Camiinde sohbetler yapılıyor. Mahmut Efendi Cemaati var. İsmail Ağa Cemaati var. Kırkinci Hoca bile var burada.”

Menzil ve Süleymancılar cemaatinin daha yaygın bir dini grup görüldüğü Dilovası'nda, dinin sosyal bütünleşmeyi artırıcı ve dayanışmayı sağlayıcı fonksiyonu belirgin biçimde işlemektedir. Özellikle İslam dininin çatı, şemsiye bir yapı olarak algılanması farklı etnisiteler arasındaki geçişkenliği sağlamada önemli işlev yüklenmiş görünmektedir. Nitekim Orhangazi Mahallesi'ndeki Çardaktepe Cami'nin cemaati yoğun biçimde Türk kökenlilerden oluşmakta iken, İmam'ı Elazıglıdır. Elazıglı imamın camide görev yapmasıyla birlikte Kürt kökenli cemaat camiye gelmeye başlamıştır.

10. Seçimler ve Siyasal Katılım

“Dilovası'nda seçim erken başlar.”

Siyaset bir boyutuyla statü kazanımının aracı iken, beraberinde ötekileştirme, farklılaşma ve ayırma alanı olarak yer almaktadır. Farklı gruplar, siyasi yapıların oy hesapları üzerine kurgulanan basit politik ortam gerçekte ya etnik, ya dini, ya da aşiret temsilcilerinin biçimlendirdiği bir mekanizmaya sahiptir. İlçenin kontrol edilebilir sosyal ortamının sağladığı beraberlik ve farklılıklar neticede nüfus oranıyla bağlantılı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

“11500 oy var burada. Giresun, Gümüşhane, Ordu, Kocaeli, muhtarlık seçimlerinde Sakaryalıların 1750 oyu var, Ağrılıların 1400 oyu. Karadeniz insanı da kendi içinde birlik. Herkes birbirini burada tanır. Beklenti yüksek Ak Parti ondan fazla oy aldı. İnsanlar hizmete aç. Ak Parti desteklenirse hizmet alırız anlayışı var.”

İlçenin siyasi yapısı beraberinde farklı kültürel yapıların varlığını en somut biçimde ortaya koyduğu bir arenadır. Hane hane ve il il belirlenen oy oranları ve yüzdelerin temel hedefi ilçedeki iktidarın kim olacağı sorusunun belirlenmesi isteğiyle bağlantılıdır. Kamuoyu algısının tersine Dilovası'nda Kürt kökenli nüfusun BTP yerine Ak Partiyi desteklediği görülmektedir. Bu tercihin ardında yatan etken sosyal sistemle entegre olma çabası ve merkez partilerinin yanında yer alabilmek olarak değerlendirilebilir. Politik tercih ve kimlikler bağlamında ortaya çıkanlar; ulusal kimlik, dinsel kimlik, etnik kimlik veya bölgesel, aşiret kimliği ya da politik kimlik üzerinden geçişken biçimde kurgulanan yaşamlardır.

Siyasi tutumlarda en sorunlu alan ötekileştirme mekanizmalarına göndermede bulunma durumudur. Doğu kökenli olanlar ve olmayanlar arasında birbirini ötekileştirici söylemlere oldukça sık rastlanılmaktadır. Bununla birlikte doğu kökenlilerin nüfuslarına oranla ilçeyi sahiplenmeleri ve Dilovası'nı “Küçük Ağrı” şeklinde anmaları sosyal yapının içe

kapalılığını gösteren bir ifade olarak değerlendirilmelidir. Dikkat çekici bir nokta sosyal grupların kendi içlerindeki rekabetleridir. Çıkar ilişkilerinin oldukça belirginleştiği ve tek statü kazanma aracının belediye görüldüğü durumlarda eleştirilerin seviyesi oldukça yükselebilmektedir: “*Gelirimizin % 40’ı Büyükşehir’e gidiyor. Büyükşehir baskısı altındayız. Kaymakamlık binası yok hala. Şimdiki durum şu: ekibini güçlendir, kendini güçlendir ve geleceğe yatırım yap.*”

Dilovası’ndaki Kürt kökenli nüfus oranının fazlalığına karşın BTP’nin daha düşük oy oranlarına sahip olması, BTP ilçe örgütü temsilcileri tarafından da anlaşılabilmiş görünmemektedir. BTP’nin Dilovası’ndaki düşük oy oranlarına sahip olmasının temel nedenlerinden biri, kavgacı siyaset yapıyor algısı ve İslam dinine olan mesafesinden kaynaklı gösterilmektedir. Diğer bir sorun Zaza kökenli olarak tanımladıkları bazı partililerin örgüt içindeki egemen rolleridir. Bununla beraber Dilovası seçmenin sosyal sistem içindeki varlıklarını daha kabul edilebilir kılmak için ılımlı partilere oy verdikleri de söylenebilir.

“*BTP’nin buradaki şansı CHP’nin Diyarbakır’daki şansı kadardır. Kürt nüfus oranı çok ama BTP oy alamıyor. Zaten PKK’nın baskısından işsizlikten kaçmışız. Burada özgürüm. Ancak istihdam, eğitim, önyargı sorunu var. Buradaki insan için önemli olan ekonomik özgürlüğü kazanma. Dilovasında seçim erken başlar. Burada iki tabaka var zenginler ve fakirler.*”

“Promosyon seçmen” tipi üzerinde durulması gereken farklı bir tanımlamadır. Siyasi partilerle pazarlık yapma, maddi ya da manevi teşvikler aracılığıyla seçim öncelerinde başlayan pazarlıklar demokratik kültüre olan mesafeyi ve ilçe sakinlerinin sosyal koşullarını gösteren önemli çıktılardır. Diğer yandan Dilovası’nda siyaset yapmak aşiretler arası, akrabalıklar arası, aileler arası ve gruplar arası ilişkilerini doğru okuma üzerinden gerçekleştirilebilecek bir özellik taşımaktadır. Her an her ilişkinin sonlanabileceği siyasi düzlemde siyasi projelerin iyi üretilme ve ikna kabiliyeti taşıma zorunluluğu bulunmaktadır. Bunun dışında Dilovası sakinlerinin Ak Parti yönetiminden hoşnutluğu belirgin bir biçimde ortadadır. Ancak bunun temel nedeni bizatihi Başbakanın otoritesinde görülüyor olmasıdır. Ak Partinin etnik ve milliyetçi söylemler yerine sahip olduğu kapsayıcı politikalarının ilçe halkı bağlamında doğru satın alındığı rahatlıkla söylenebilir. Temel sorunsal ise seçim öncesi verilmiş olan vaatlerin ciddi bir beklenti üretmiş olmasıdır. Halkın beklentilerinin bu noktada karşılanması kurulan siyasi ilişkinin devamı açısından önemli bir girişim olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç ve Öneriler

Sosyolojik manada göç süreci etnik, bölgesel ve dini milliyetçiliği yeniden anlamlandırmaktadır. Göç sonucunda ortaya çıkan varoluşsal çabalar ve temsil konumları, kendisinin etnik ya da kültürel çıkarlarını, demokratikleşme söylemiyle farklı olanları içeren ya da savunan politik yapılanmalar içerisinde yeniden düzenlemektedir. Ekonomik ve sosyal olarak toplumsal sistemle bağlantı kuramayan göç grupları dışlanmışlığı daha belirgin bir biçimde yaşamaktadırlar. Bu dışlanmışlık hali Dilovası'nın sahip olduğu olumsuzluklar ya da kültürel farkındalık üzerinden ilerletilebilmektedir. Zira kent yapıları göçle gelenleri, mekânlar ve mahalleler bağlamında belirgin biçimde ayırmaştırmakta ve kutuplaştırabilmektedir. Dilovası'ndaki göçmenlerin henüz içinde buldukları kentsel alanlara eklenebilmeleri için gerekli siyasal ve yerel mekanizmaları üretmediği ve kentin bir bölümünde çevrelenmiş kaldıkları görülmektedir.

Dilovası'ndaki örgütlenmeler ve hemşehrilik ilişkileri bağlamında değerlendirildiğinde, göç edenlerin kent ortamında aradığı güven gereksinimini karşılayamadığı durumda, hemşehrilik genel kent yapılanmasına karşı takınılmış bir tavır olarak şekillenmektedir. Bu manada hemşehrilik kent ortamında varlığını kaybeden değil, kendisini yeniden üreten bir birlikteliktir. Bunun dışında Dilovası'nda sıra turizmi önemli konulardan biridir. Kentle bütünleşme sorunu yaşayan gruplar sahip oldukları iletişim araçları aracılığıyla aidiyet bölgelerini yerel ya da ulusal ölçekte yeniden oluşturabilmektedirler. Aidiyet oluşturma ya da sorunların aktarımında kullanılan söylemler bazı durumlarda, içselleştirilmiş olmaktan çok, öğrenilmiş bir siyasi söyleme, jargona karşılık gelmekte ve neredeyse herkes aynı ifadeleri kullanmaktadır. Alan görüşmelerinde dikkat çeken nokta ise kadınlar ve gençlerin konuşma noktasındaki çekingen duruşlarıdır. Bu grupların geleneksel ve hiyerarşik ilişkiler içerisinde kullandıkları akrabalık ve hemşehrilik gibi tampon mekanizmalarla hayatlarını idame ettirmeye çalıştıkları görülmektedir. Zira günümüz metropollerinde yaşayan insanların yaşadıkları belirsizlikler karşısında zaman zaman kendi etnisitelerini, dini inanışlarını ya da bölgesel özelliklerini tampon mekanizmalar olarak kullandıkları görülmektedir.

Ulusal medyanın Dilovası'nın kanser ovası olarak tanımlamasının ve üretim merkezi göstermesinin ötesinde derine inmeyen habercilik politikası gerçeğin anlaşılmasından başka bir şey değildir. Dilovası mahallelerinde dolaşmaya başlamakla birlikte sorunun insan, kültür, çevre ve kalkınma içerikli olduğu açık biçimde kendi ortaya koymaktadır. Benzer biçimde Dilovası'nın ayrılmış bir bölge, Kürt bölgesi gösterilmesi yine konunun yüzeyselleştirilmesiyle bağlantılıdır.

Dilovası'ndaki istihdam imkânları doğu kökenli vatandaşların toplumla entegrasyonunu zorlaştıran bir faktördür. Doğru kökenli vatandaşlarımızın büyük bir kısmının sınırlı bir gelir ve tüketimin taşıdığı statüye sahip olduğu görülmektedir. Özellikle Turgut Özal, Orhangazi ve Diliskelesi mahallelerinde yaşanan yoksulluk dikkat çekicidir. Buna karşın kalifiye bilgi ve profesyonel bilgi birikimine sahip olanların iş yaşamı içerisinde şanslarını yükselttikleri ve toplum içerisinde belli bir itibara sahip oldukları bilinmektedir.

Dilovası mevcut yapısıyla toplumsal dönüştürücü mekanizmalara ve projelere ihtiyaç duymaktadır. Dilovası'nda oturan nüfusun çoğunluğu kamu ve yerel kurumların işleyişini bilmemekte eğitim, sağlık, spor ve kültür alanlarındaki kentsel hizmet ve olanaklara ulaşmada sorun yaşamaktadır. Dilovası'ndaki kadınların kurumsal olarak sosyalleşebilecekleri kamusal bir ortam bulunmamaktadır. Köy ya da kırsal yaşantı içinde daha özgür bir konumda olan kadın, göç süreciyle birlikte bu özgürlüğünü kaybetmiş ve daha sınırlı bir ortamın parçası olmuştur. Bu çerçevede ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarın bir bütün olarak sağlanması bağlamında bütüncül önerilerin dikkate alınması yararlı sonuçlar doğurabilecek niteliktedir.

Bir göç kenti olan Dilovası'na gelen grupların sosyal sistem ve kent yaşamı içerisindeki entegrasyonlarını hızlandırıcı mekanizmalar desteklenmelidir. Sosyal ve kültürel etkinliklerin artırılması bir ihtiyaç olarak belirmektedir. Nüfusun taşımış olduğu kültürel farklılıklar nedeniyle göçle gelen grupların ihtiyaç duyduğu dil becerilerin geliştirilmesi, eğitim ve kamusal hizmetlere ulaşma noktasında ortak projelere ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle okuryazar olmayan nüfusun varlığı, okuldan erken ayrılma, kız çocuklarının eğitimi öncelikli olarak düşünülmesi gereken alanlardır. Anne-Baba sınıfları desteklenmesi gerekli ve eğitimi tamamlayıcı bir projelendirme olarak görünmektedir. İlçede sosyal yapıya etkileri bağlamında değerlendirildiğinde özel bir ilköğretim ve lisenin kurulması aileler arasında rekabete yol açabilir nitelikte projelendirilebilir. Benzer biçimde ilçeye bir Meslek Yüksekokulu ya da Teknik Bilimler Fakültesi kazandırılabilir. Gençlerin sınavlara hazırlanma ve boş vakit etkinliklerini değerlendirebilecekleri mekânlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Farklı coğrafi bölgelerimizden gelen Dilovası sakinlerinin karşılıklı olarak ürettiği sınırlı iletişime karşı bir arada yaşama kültürünü destekleyici projeler geliştirilmelidir. Resmi ve dini bayram ve günler, Hıdrellez, aşure günü gibi etkinliklerde sanayicinin de katılımıyla aidiyet sağlayıcı ve hoşgörüyü destekleyen programlar yararlı olabilecektir. Çocuk, genç ve kadınların daha uygun koşullarda bir araya gelebileceği ve alışveriş yapabileceği fiziki alanlara ihtiyaç vardır.

Dilovası'nda sağlık ve psikolojik destek imkânlarının artırılması gerekmektedir. Göçün ortaya çıkardığı yalnızlık, dışlanma ve ötekileşme

süreçlerinin ortaya çıkardığı travmaların azaltılmasına ihtiyaç vardır. Dilovası hastanesi konusunda aşırı beklenti içerisinde girmiş bulunan halkın bu beklentisi öncelikli olarak ve doğru bir projelendirmeyle yerine getirilebilir. Dilovası'nın en önemli eksikliklerinden birisi yapım aşamasında olan devlet hastanesi yokluğudur. İlçede sağlık hizmetleri poliklinik hizmeti veren sağlık ocakları aracılığıyla sağlanmaktadır. Halkın hastane talebinin ardında yatan temel saik, her ilçenin bir devlet hastanesi olur düşüncesidir. Buna karşın Gebze ve Dilovası arasındaki mesafenin yakınlığı yanında, Dilovası'nın henüz yeni ilçe statüsüne kavuşmuş olması bu ihtiyacın karşılanmasını geciktirmiş görünmektedir.

Çevre sorunları açısından değerlendirildiğinde meclis araştırma raporlarında (TBMM, 2004) yer alan hususların; limanlar, depolama alanları, maden ocakları, sanayi kuruluşları vd. kaynaklı sorunlar karşısında şu ana kadar neler yapılabildiği, eksik taraflar ve yeni önerilerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Zira hâlihazırda yürütülen çalışmaların OSB kaynaklı sorunları çözme noktasında başarılı olamadığı düşünülmektedir. Dilovası Organize Sanayi Bölgesinde sahile kıyısı bulunan fabrikalar, limanlar ve depo alanlarının durumu yeniden gözden geçirilebilir.

Organize Sanayi Bölgesinin yol açtığı estetik sorununun ortadan kaldırılması amacıyla; fabrikaların dış cephe kaplamalarını yenilemeleri, yeşil alana sahip olmaları ve OSB içindeki bağlantı yollarının asfalt ve tabelalarla donatması noktasında öneri geliştirilebilir. TEM Otoyolu ve D-100 karayolu üzerinde bulunan Diliskelesi ve Cumhuriyet mahallelerinin bir bölümünün Tavşancıl ya da Kayapınarı Mahallesi'ne kaydırılması yararlı olabilir. Bu bölgelerde yapılacak ağaçlandırma çalışmaları ile gürültü kaynaklı kirliliğin ve kent estetiğinin sağlanabileceği öngörülebilir.

Vasıfsız işgücünün istihdamı ve mevcut nüfusun niteliğini ve iş yapma kapasitesini artırma bağlamında projelendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Dilovası ilçesinde, Kaymakamlık ve Kalkınma Ajansı koordinatörlüğünde, "İşçi Akreditasyon ve Sertifikasyon Birimi" kurulabilir. İşçilere belli dönemlerde verilen eğitim sertifikalandırılarak, sanayicinin sertifika sahibi olan işçiyi istihdam etmede öncelik tanınması sağlanabilir. Söz konusu teşviki güçlendirmek ve bölgenin gelecekte ihtiyaç duyacağı nitelikli elaman ihtiyacı için ilgili birim "Kocaeli İşçi Akreditasyon Merkezi" adıyla kurularak, kamuoyuna pilot bölge uygulaması olarak ifade edilebilir. Bu merkez Dilovası'nın kuzeyinde altyapı çalışmaları tamamlanan OSB'ler (IMES) faaliyete geçmeden işlerlik kazanması durumunda daha önemli bir konuma gelebilecek ve ihtiyacı karşılayabilecektir.

İlçedeki istihdam imkânlarının hizmet sektörü temelli desteklenmesi ulusal menfaatler açısından olumlu sonuçlar üretebilir niteliktedir. İlçenin kendisi kadar, Gebze ve Tuzla gibi sanayi tesisleri barındıran bölgelere

ulaşım, ticaret ve lojistik destek verebilecek düzeyde planlamalarının ve teşviklerin sağlanması istihdam açısından kıymetlidir.

Dilovası'ndaki evlerin büyük bir çoğunluğunun yasal olmayan konumu, yeni yerleşim ve kentsel dönüşümün istenmesinde kolaylaştırıcı faktördür. Kentsel dönüşümün ilçe sakinleri tarafından telaffuz edilmesi yanında Belediyenin konu hakkında proje geliştirme çabası karşılanabilir bir talep olarak görünmektedir. Zira ilçenin sosyal donatı imkânlarının yetersizliği nedeniyle ortaya çıkmış bulunan pek çok sosyal sorunun ortadan kaldırılmasında toplu konut üretimi bir araç olarak kullanılabilir. Dilovası'nda devam eden göç süreci ve nüfus artışı göz önüne alındığında gayrimenkul sektörünün payının giderek artacağı düşünülmektedir.

Sonsöz olarak, Dilovası gerçekte Türk toplumunun belli bir bölümü için kaçış çizgisi alanıdır. Yer değiştirmiş ya da yerinden edilmiş, düzensizleştirilmiş akışlar örneğidir. Bir taraftan alt iktidarların kendilerine özel alanlar açtığı, öte yandan “pamuk ipliği” kadar ince güç üretebilen “savunmasız grupların” yer aldığı alandır. Buna karşın göçle birlikte farkındalığı artan ve yeniden kurgulanan kimliklerin değişime tepki olarak kendisini yeniden konumlayabildiği bir mekândır.

Teşekkür: Kocaeli Valiliği ve Doğu Marmara Kalkınma Ajansının sağladığı teknik destek için müteşekkirim.

KAYNAKLAR

- Akpınar, Aylin. (2007). “*İsveç'te Yaşayan Türk Kadınlarının Sosyal İlişki Ağları, Evlilik ve Boşanma Durumları*”. (içinde) Kökler ve Yollar, Türkiye’de Göç Süreçleri. Derleyenler: Ayhan Kaya, Bahar Şahin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bilgin, Nuri. (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşina Kitaplar.
- Erder, Sema. (1996). *Ümraniye: İstanbul'a Bir Kent Kondu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erkan, Rüstem ve Bağlı, Mazhar. “Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, C. 22 S.1, s. 105-124.
- Gelekeçi Cahit ve Köse Ali. (2009). *Misafir İşçilikten Etnik Azınlığa: Belçika'daki Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Güçlü, Sevinç. “Kente Göç ve Kadınların Kentle Bütünleşmeleri: Antalya Toplum Merkezleri Örneği”, *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı, 2007, s.119-135.
- Işık, Oğuz ve Pınarcıoğlu, Melih M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaya, Ayhan. (2009). *Türkiye’de İç Göçler: Bütünleşme mi Geri Dönüş mü?: İstanbul, Mersin, Diyarbakır*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Kıray, Mübeccel Belik. (1967). *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kvale, Steinar ve Svend Brinkmann. (2009). *Interviews, Learning the Craft Qualitative Research Interviewing*. California: Sage Publications.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R., Zilber, T. (1998). “*Narrative Research, Reading, Analysis, and Interpretation*”. Applied Social Research Methods Series Vol.47. California: Sage Publications.
- Ryan, William. (1971). *Blaming the Victim*. New York: Vintage.
- Sarı, Engin. (2009). “*Kentleşme Ortamında Kimlik Olarak Hemşehrilik ya da Bir Hemşehri İlişki Ağı Etnografisinin Düşündürdükleri*” (içinde), Kimlikler Lütfen. Derleyen: Gönül Pultar. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- TBMM Dilovası Araştırma Komisyonu Raporu (1996). 22.Dönem (10/254,258).
- Tekeli, İlhan ve Erder, Leila. (1978). *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- TMMOB (2004). *Kaçak Yapılaşma İle İlgili Süreçler, Sorunlar, Çözüm Önerileri Değerlendirme Raporu*, Kentleşme ve Yerel Yönetimler Çalışma Grubu. Ankara.
- van Dijk, Teun A. (2008). *Discourse and Power*. New York: Palgrave Macmillan.